

Beleidskader Vrijheid

publieksversie

provincie
Gelderland

*Enkele citaten van Koning Willem-Alexander
uit de troonrede van 15 september 2020:*

“Nooit zal ik de Nationale Dodenherdenking van 4 mei 2020 vergeten. Het was onwerkelijk en zeer realistisch tegelijk: die bijna lege Dam, de stilte nog oorverdovender dan anders, en het besef dat de viering van 75 jaar vrijheid noodgedwongen een ingetogen karakter had gekregen.”

“Een 94-jarige veteraan maakte veel los met een ingezonden brief waarin hij de jongeren van Nederland opriep vol te houden en solidair te zijn met zijn generatie. Een 18-jarige student schreef hem terug hoe dankbaar hij was voor de vrijheid en alle mogelijkheden waarmee hij en zijn leeftijdgenoten opgroeien. Maar hij schreef ook hoezeer zij die vrijheid nu missen, hoe zij sleutelmomenten in het leven zomaar zien passeren en hoe extra onzeker de toekomst door de coronacrisis voelt.”

[Beleidskader Vrijheid

publieksversie

uitgave provincie Gelderland
Arnhem, maart 2021

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
1. Inleiding	6
2. Doelstelling, kader, ambities en doelgroepen	7
3. Relatie <i>Gelderland Herdenkt</i> en <i>Vrijheid</i>	8
4. (Inter)nationale samenhang	8
5. Wageningen	9
6. Regionale invulling <i>Vrijheid</i>	11
a. Airborneregio	
b. Veluwe	
c. Achterhoek en Liemers	
d. Nijmegen en omgeving	
e. Rivierengebied	
7. Grote Gelderse evenementen	15
8. Overkoepelende projecten	16
a. Innovatie	
b. Educatie	
c. Communicatie en marketing	
9. Jongeren	18
10. Begroting en financiën	19

Vrijheid

Mijn werk is vaak gericht op het hier en nu, maar zeker ook regelmatig op de toekomst. En wie vooruit denkt, kijkt ook terug naar het verleden. Onze Gelderse oorlogsgeschiedenis biedt daar alle aanleiding toe. De laatste, grote wereldoorlog in Nederland heeft onze wereld ingrijpend veranderd. En indringende lessen geleerd. Mij motiveert het om het juiste te willen doen. Door mensen te zien zoals je ze mag zien. Inwoners die onder zo goed mogelijke omstandigheden hun leven zo zinnig en prettig mogelijk willen invullen. Met daarin ruimte voor degenen die anders (lijken te) zijn.

Het programma *Vrijheid* is opgezet omdat nieuwe generaties steeds verder los komen van de Tweede Wereldoorlog. We hebben de verhalen, de foto's/films en nog slechts enkele getuigen die ons terugbrengen naar de wreedheden van toen. Het ervan weten blijft belangrijk. We gaan daarin verder kijken dan onze Nederlandse, Gelderse grenzen. Zo is er bijvoorbeeld ook aandacht voor de manier waarop de Verenigde Naties en de Europese Unie vrede willen realiseren. En de verhalen van veteranen blijven verteld en gehoord worden. Ons oorlogsverleden is meer dan een geschiedenisles, we moeten hieruit de lessen trekken voor vandaag en morgen.

Het programma *Vrijheid* moet dit complexe, maar o zo belangrijke bewustzijn realiseren. Bewust van een gevoelig, ernstig oorlogsverleden, dat van invloed is op onze huidige keuzes. Ik ben blij dat de Airborneregio, Veluwe, Achterhoek & Liemers, Rijk van Nijmegen en het Rivierengebied hebben aangeven die handschoen te willen oppakken. Ik nodig de regio's uit gebruik te maken van de mogelijkheden die het programma biedt. Onder meer om jongeren via Educatie en Innovatie iets mee te geven. Inspiratie waarmee ze hun huidige en toekomstige, belangrijke keuzes kunnen maken. Want *Vrijheid* is niet vanzelfsprekend.

gedeputeerde Vrijheid, Peter van 't Hoog

1 Inleiding

‘Vrijheid is niet vanzelfsprekend.’ Dat was de leidraad van het programma *Gelderland Herdenkt, 75 jaar Vrijheid* in 2019 en 2020. Onder dit motto werd stilgestaan bij het einde van de Tweede Wereldoorlog en 75 jaar vrijheid. *Gelderland Herdenkt* krijgt in de jaren 2021 tot en met 2023 een vervolg met het programma *Vrijheid*, onder hetzelfde motto. Daarmee wordt een brug geslagen naar de volgende ‘kroonjaren’, 2024/2025, 80 jaar na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog.

Gelderland was van september 1944 tot en met mei 1945 negen maanden onafgebroken het centrum van de bevrijdingsstrijd van Nederland. Met Zeeland behoort Gelderland tot de provincies met de meeste oorlogsslachtoffers en oorlogsschade. Steden en dorpen werden verwoest, talloze locaties in Gelderland herinneren aan de periode 1940-1945.

De verhalen over wat de mensen toen doormaakten worden van generatie op generatie doorgegeven en zitten als het ware in ons DNA. Een provincie die zozeer getekend is door die strijd om de vrijheid, is het aan zichzelf verplicht de herinnering aan die tijd levend te houden. Door te blijven herdenken en de vrijheid te vieren. Door de lessen die we uit die periode trekken op een eigentijdse manier door te geven.

Vrijheid is geen statische waarde, maar een kernwaarde die steeds vraagt om rekschap geven, actie, alertheid en maatschappelijk debat. Democratie, rechtstaat en vrijheid zijn drie met elkaar verbonden begrippen die een belangrijke basis vormen om in vrijheid te kunnen leven. Nu, maar ook in de toekomst. De boodschap blijft: ‘Vrijheid is niet vanzelfsprekend’.

2 Doelstelling, kader, ambities en doelgroepen

De doelstelling van het programma *Vrijheid* is een impuls geven aan een actieve bewustwording van naoorlogse generaties in Gelderland van de onschatbare waarde van vrijheid en hoe wij met elkaar samenleven in deze vrijheid. Bewust zijn van de immense betekenis van het hebben van vrijheid, hoe we samen in vrijheid leven en deze borgen voor de toekomst.

Als we in dit programma spreken over ‘vrijheid’, wordt gerefereerd aan hoofdstuk 1 van de Nederlandse Grondwet. Dit hoofdstuk borgt onze grondrechten en daarmee de vrijheid in onze samenleving. Het gaat bijvoorbeeld om de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vergadering en betoging en de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. We schenken ook aandacht aan de waarde en het functioneren van democratie en rechtstaat als waarborgen voor die vrijheid.

In het programma *Vrijheid* passen historische gebeurtenissen, onze recente ervaringen tijdens de coronacrisis en discussies over de inclusieve samenleving. De historische begrenzing van het project ligt bij de Tweede Wereldoorlog. Andere historische episoden kunnen aan bod komen als de actualiteit daarom vraagt, zoals de discussie rond ons slavernijverleden.

Net als *Gelderland Herdenkt* richt *Vrijheid* zich op een zo breed mogelijk publiek, waarbij jongeren een aparte focusgroep vormen. Elke Gelderlander krijgt de kans deel te nemen aan het programma, dat is de ambitie. Of hij of zij daar gebruik van wil maken, is een eigen keuzevrijheid.

3 Relatie Gelderland Herdenkt en Vrijheid

Het programma *Vrijheid* ligt in het verlengde van *Gelderland Herdenkt*. Inhoudelijk lopen ze in elkaar over. Als het gaat om subsidieregelingen zijn het echter gescheiden trajecten. De subsidieregeling voor het programma *Vrijheid* is per 3 mei geopend en geldt tot eind 2023.

Het programma *Gelderland Herdenkt* was gebouwd op een samenwerking tussen de provincie en de Gelderse gemeenten. Van beide zijden bestaat de wens om die samenwerking voort te zetten richting de volgende 'kroonjaren', 2024-2025, 80 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het programma *Vrijheid* reikt echter niet verder dan de 'regeerperiode' van de huidige Gelderse coalitie, 2019-2023. Mogelijk krijgt het daarna een vervolg.

4 (Inter)nationale samenhang

Het programma *Gelderland Herdenkt* stond niet op zichzelf. Niet alleen in Gelderland, maar in heel Nederland en elders in de wereld werd in 2019 en 2020 stilgestaan bij het einde van de Tweede Wereldoorlog en 75 jaar vrijheid gevierd, tot de coronacrisis roet in het eten gooide.

Vrijheid bestaat bij de gratie dat je onvrijheid voorkomt. In eigen land, wereldwijd. In het programma *Vrijheid* is daarom aandacht voor internationale organisaties als de Verenigde Naties en de Europese Unie, die onder meer in het leven zijn geroepen om vrede, vrijheid en veiligheid te borgen, zoals Defensie in eigen land.

De Nederlandse veteranen, die dienden in ruim honderd vredesmissies sinds de Tweede Wereldoorlog, verdienen aandacht in *Vrijheid*. Het Nederlands Veteraneninstituut in Doorn en de 11e Luchtmobiele Brigade ondersteunen het programma actief.

5 Wageningen

Op 5 mei 1945 werd in Wageningen, in Hotel de Wereld, een einde gemaakt aan de meest recente bezetting van Nederland. Het bezorgde Wageningen de titel 'stad der bevrijding'. Onder verantwoordelijkheid van Wageningen45 (gemeente Wageningen en Stichting Nationaal Comité Herdenking Capitulaties 1945) zijn hier elk jaar op 4 mei de dodenherdenking en op 5 mei de bevrijdingsvuurestafette, het defilé en het Gelders Bevrijdingsfestival.

Wageningen45 wil zich echter niet beperken tot beide dagen in mei, maar permanent 'een platform bieden voor vrede en vrijheid en heeft ten doel het herdenken van de capitulaties, vierten van de verkregen vrijheid en aandacht te vragen voor de wereldwijde vraagstukken van vrede, vrijheid en veiligheid vanuit Wageningen. Gewerkt wordt aan een onderscheidend programma: lokaal, regionaal, landelijk, internationaal, het hele jaar rond. Met ontmoetingen, evenementen, dialoog, kennisdeling en educatie. Fysiek en online.

De coronacrisis maakt ook dit jaar op 4 en 5 mei grote publieksevenementen onmogelijk. Als alternatief werkt Wageningen45 samen met Omroep Gelderland, Poppunt Gelderland en Cultuur Oost aan een 'Muzikale tour van de vrijheid'. Die bestaat uit ontmoetingen tussen verhalenvertellers (mensen met een persoonlijk verhaal over WOII) en muzikmakers, bij circa acht locaties in Gelderland die een rol speelden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het gaat om verhalen over leven en dood, verzet, verraad, vriendschap, onderdrukking en vrijheid. Muzikmakers van nu laten zich inspireren door de verhalen van toen, aangevuld met hun eigen ervaringen en blik op de wereld.

Wageningen heeft een prominente plaats in het programma *Vrijheid*.

- 1 Overbetuwe is tevens penvoerder voor Regio Rivierengebied
- 2 Gemeente Arnhem is tevens penvoerder voor de Regio Veluwe

Regionale invulling Vrijheid

Gelderland Herdenkt was opgebouwd rond een gemeenschappelijk verhaal: Gelderland in de Tweede Wereldoorlog, met name het laatste oorlogsjaar september 1944-mei 1945. Binnen dat kader hadden de Gelderse regio's Arnhem (Airborneregio), Nijmegen, Achterhoek/Liemers, Veluwe en Rivierengebied elk hun eigen verhaal, accenten en momenten. Zo ontstond een gezamenlijk programma.

In september 2019 kwamen de Airborneregio en Nijmegen en omgeving volop aan bod met hun herdenkingsactiviteiten rond Market Garden, de Slag om Arnhem, in september 1944. De regio's Veluwe, Achterhoek en Rivierengebied wilden in het voorjaar van 2020 met name stilstaan bij de Bevrijding in het voorjaar van 1945 en 75 jaar vrijheid vieren. Zoals bekend viel dat deel van *Gelderland Herdenkt* door de coronacrisis in het water, onderdelen worden alsnog ingehaald.

De provincie en genoemde regio's willen in het kader van *Vrijheid* op dezelfde manier samenwerken als bij *Gelderland Herdenkt*: een gezamenlijk Gelders verhaal en educatieprogramma, een aantal Gelderse evenementen en daarnaast per regio eigen verhalen, accenten en momenten.

Het is belangrijk op te merken dat *Vrijheid* wat betreft impact, mensen en middelen aanzienlijk bescheidener zal zijn dan *Gelderland Herdenkt* en als zodanig gezien moet worden als een overgang naar de volgende kroonjaren, 2024-2025, 80 jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Niettemin begint het programma *Vrijheid* al de nodige contouren te krijgen. Hier volgt een overzicht per regio.

a

Airborneregio

De Airborneregio zet in op verdere uitvoering van het *Masterplan Airborneregio 2018-2022* en met name het toekomstbestendig maken van de programmalijnen herdenken, beseffen en beleven. Zo wil zij het verhaal van de Slag om Arnhem vertalen naar het nu, de dialoog aangaan over hedendaagse vraagstukken, gelieerd aan vrijheid en onderliggende begrippen. Daarnaast werkt de regio aan doorontwikkeling van digitale educatieve programma's en projecten, samen met onder meer het mbo, het Airborne Museum Hartenstein, het Platform Militaire Historie Ede en de Stichting Driel-Polen.

b

Veluwe

Op de Veluwe ontwikkelden 21 gemeenten in het kader van *Gelderland Herdenkt* gezamenlijk het programma *Veluwe Remembers*, met zo'n 40 evenementen en 130 projectjes uit de haarvaten van de samenleving ('poppies'). Het programma moest vanwege de coronacrisis vrijwel geheel worden uitgesteld, een deel wordt alsnog uitgevoerd.

In het regioprogramma *Vrijheid* worden de verhaallijnen uit *Veluwe Remembers* verder uitgebouwd:

- Market Garden en de nasleep daarvan (opvang vluchtelingen)
- De Joodse geschiedenis
- De bevrijding door de Canadezen, de bevochten Veluwe

Het Nationaal Ereveld Loenen, de voormalige Joodse psychiatrische inrichting Het Apeldoornsche Bosch en Het Westerborkpad spelen als herinneringsplek een rol in het programma op de Veluwe. Voor een aantal verhaallijnen wordt aansluiting gezocht bij andere regio's, zoals de Airborneregio (Market Garden) en de Achterhoek (Jodenvervolgung).

c

Achterhoek en Liemers

In de regio Achterhoek kozen acht gemeenten voor samenwerking in het kader van *Gelderland Herdenkt, 75 jaar vrijheid*, met als leidraad 'Samen vieren we de vrijheid'. De Liemerse gemeenten Duiven, Westervoort en Zevenaar sloten zich daarbij aan. Daarnaast werd de samenwerking gezocht met negen gemeenten in de Duitse grensregio om samen met hen 75 jaar vrijheid te vieren, onder meer met een gezamenlijke vrijheidsmaaltijd en de grensoverschrijdende exposities *Kind van de Vrijheid*, *Sporen van de Vrijheid* en *Kunst en Vrijheid*. Het Achterhoekse programma viel vrijwel geheel in het water door de coronacrisis. Een deel wordt nog ingehaald. De Achterhoekse gemeenten hebben besloten de samenwerking voort te zetten en dat geldt ook voor hun Duitse partners. In het kader van *Vrijheid* wordt gedacht aan een grensoverschrijdend basisprogramma met als thema: 'Vrijheid maak je samen' of 'Vrijheid in verscheidenheid'. Bij het programma zullen musea, culturele- en erfgoedinstellingen, het onderwijs en sportorganisaties betrokken worden. Lokale initiatieven zijn welkom, vanuit het motto 'iedereen doet mee'.

Mogelijke programmaonderdelen zijn grensoverschrijdende ontmoetingen over vrijheid, uitingen van kunstenaars en vrijdenkers, vrijheidsroutes en een Duits-Nederlandse Vrijheidsprijs.

d

Nijmegen en omgeving

In de regio Nijmegen konden de activiteiten en evenementen in 2019 en begin 2020 in het kader van *Gelderland Herdenkt* doorgaan. De activiteiten, gepland in mei 2020 zijn deels afgelast en deels verplaatst naar latere data. In het *Gelderland Herdenkt* regioprogramma werkten de volgende gemeenten samen: Nijmegen, Berg en Dal, Druten, Heumen en Wijchen. De samenwerking in de regio blijft ook voor het Programma *Vrijheid* in stand en richt zich op de kroonjaren 2024-2025. De gemeenten Nijmegen, Berg en Dal, Druten en Wijchen zullen ook programmatische invulling geven aan de tussenliggende jaren. In 2022 en 2023 staan vooralsnog onder andere de volgende evenementen op de agenda:

<i>Sunset March</i>	Een speciale Sunset March over de brug De Oversteek in Nijmegen
<i>Faces tot Graves</i>	Portretten bij de graven op de Erebegraafplaats Groesbeek
<i>Free Future</i>	Jongerenfestival

De evenementen in de regio Nijmegen zijn gekoppeld aan historische momenten in de tijd: Market Garden, Operatie Veritable en de bevrijding door de Canadezen.

Free Future College

Rivierengebied

Als het gaat om de herdenking van de Tweede Wereldoorlog is het Rivierengebied op te delen in twee gebieden. In het oostelijk deel (Overbetuwe, Lingewaard, Neder-Betuwe) ligt de nadruk op september 1944 (Market Garden/Slag om Arnhem) en de periode daarna. Dit deel van programma *Gelderland Herdenkt* kon doorgang vinden. In het westelijk Rivierengebied (Tiel, Buren, Culemborg, West Betuwe, Zaltbommel en Maasdriel) ligt de nadruk op mei 1945, de bevrijding. De herdenkingsactiviteiten in het voorjaar 2020 moesten vanwege corona vrijwel alle worden uitgesteld, een deel wordt nog ingehaald.

Voor het programma *Vrijheid* springt er vooralsnog één evenement uit: *Tour de Waal, Fietsen in Vrijheid*, op 5 mei. In 2014 begonnen als een initiatief van kunstenares Joyce Bloem, is het inmiddels uitgegroeid tot een jaarlijks programma op 5 mei met activiteiten aan beide zijden van de Waal, van Slot Loevestein/Fort Vuren tot en met Tiel. Komende jaren haken de gemeenten Neder-Betuwe, Overbetuwe, Lingewaard, Druten en Beuningen hier mogelijk bij aan.

7 Grote Gelderse evenementen

Op de agenda van *Gelderland Herdenkt* stonden drie grote Gelderse evenementen:

- *Bridge to Liberation Experience*, september 2019 in Arnhem.
- Jongerenfestival *Free Future*, februari 2020 in Nijmegen.
- *Bevrijdingsevenement*, mei 2020 in Wageningen.

Met de organisaties van deze evenementen lopen gesprekken over voortzetting in de jaren 2021 tot en met 2023, met de kanttekening dat *Free Future* in Nijmegen in die periode slechts één keer zal worden georganiseerd. Daarnaast is het mogelijk dat nieuwe Gelderse evenementen ontstaan.

8 Overkoepelende projecten

Net als bij *Gelderland Herdenkt* omvat het programma *Vrijheid* een aantal overkoepelende projecten, die niet regionaal gebonden zijn, maar inzetbaar zijn in de hele provincie:

- a. **Innovatie**
- b. **Educatie**
- c. **Communicatie en marketing**

Deze projecten worden in de eerste helft van 2021 nader uitgewerkt. Hierbij een eerste aanzet.

a Innovatie

In alle regio's leeft de wens tot innovatie, een vernieuwingslag als aanvulling op de bestaande infrastructuur. Die is in de eerste plaats ingegeven door de behoefte om nieuwe doelgroepen te bereiken. Dit vraagt om een andere toekomstbestendige aanpak. We betrekken de groepen om wie het gaat actief bij de vormgeving hiervan zodat de aanpak goed aansluit. De coronacrisis heeft de wens tot innovatie versterkt, met name de behoefte om 'fysiek' en 'digitaal' te combineren. Kernbegrippen zijn: informatie, educatie, interactie, uitwisseling en verbinding.

b Educatie

Het doel van het onderdeel educatie is het vergroten van het besef dat vrijheid, democratie en rechtsstaat kostbaar, kwetsbaar en niet vanzelfsprekend zijn. Dit doel willen we bereiken met verhalen en activiteiten die dicht bij de belevingswereld van de verschillende doelgroepen staan. De aanpak van het educatieve onderdeel van *Vrijheid* is daarmee ervaringsgericht. Te denken valt aan storytelling, debatten en de inzet van een escaperoom, maar ook aan Virtual Reality-ervaringen en verschillende kunstuitingen.

Via deze wegen wordt de kennis over Gelderland en de Tweede Wereldoorlog vergroot en het publiek uitgedaagd om te reflecteren over vormen van (on)vrijheid en een eigen mening te vormen: 'Hoe vrij ben jij om je mening te uiten?' 'Hoe vrij zijn je klasgenoten om zichzelf te zijn?' 'Wanneer is vrijheid of de democratische rechtstaat in gevaar?'

Educatie is bedoeld voor een breed publiek van alle leeftijden en richt zich niet alleen op onderwijs, maar bijvoorbeeld ook op musea en de cultuursector. Het hoofdstuk educatie krijgt vormt in samenwerking met partijen in de onderwijswereld, musea, bibliotheken, cultuurinstellingen en WO2-organisaties.

Communicatie en marketing

Het programma *Vrijheid* kan net als *Gelderland Herdenkt* steunen op een breed communicatie- en marketingpakket, bestaande uit:

- De website www.gelderlandherdenkt.nl; naam en inhoud worden omgevormd naar *Vrijheid*.
- Sociale media, digitale nieuwsbrieven en minimaps (uitvouwfolders).
- Het multimedialplatform van mediapartner Omroep Gelderland.
- De Gelderse bibliotheken, verenigd in de Rijnbrink-groep, vormen eveneens een belangrijke partner, om op een laagdrempelige manier een groot publiek te bereiken.
- Publiciteit in de regionale dagbladen *De Gelderlander* en *De Stentor*.

9 Jongeren

Jongeren vormen in het programma *Vrijheid* een focusgroep. Bedoeling is dat onderdelen van het programma specifiek op hen zijn gericht en dat zij bij zoveel mogelijk andere programmaonderdelen als doelgroep worden betrokken. Hoe kijken jongeren aan tegen het onderwerp ‘vrijheid’? En tegen ‘democratie’ en ‘rechtsstaat’? Interessante vragen, zeker in deze tijd, waarin de coronapandemie de vrijheid ernstig beknot en ook jongeren te maken krijgen met maatregelen die hun doen en laten beperken. We hopen uitwisselingen tussen jongeren uit verschillende regio's te faciliteren, bijvoorbeeld door in het educatieprogramma te werken aan een gezamenlijk eindproduct of door het organiseren van een bovenregionaal festival.

10

Begroting en financiën

Het programma *Vrijheid* wordt financieel gedragen door de provincie Gelderland en de deelnemende gemeenten, aangevuld door bijdragen van fondsen en sponsors.

De verdeelsleutel van de kosten voor de regionale projecten is: 50 procent voor rekening van de provincie, 50 procent voor rekening van de regio/sponsors etc. De kosten voor de overkoepelende projecten, zoals innovatie en educatie, komen voor het grootste deel voor rekening van de provincie. De provincie heeft voor 2021 een bedrag beschikbaar gesteld van € 1,1 miljoen. Besluitvorming over financiering voor de jaren 2022 en 2023 volgt later dit jaar.

Colofon

Opdrachtgever: provincie Gelderland

Samenstelling: provincie Gelderland, hoofdzakelijk gebaseerd op teksten van
Ad van Heiningen

Fotografie: Rene van Laar (*omslag*), Herman Stöver (*p.9*), Jacqueline van den Boom
(*p.12 en 16*), Rob Gieling (*p.12*), Cees Beumer (*p.15*), Dick Peterse (*p.18*)

Opmaak en vormgeving: Louman & Friso ontwerpbureau

Maart 2021